

БАРАНОВСЬКИЙ ПЕТРО ПЕТРОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри історії держави та права*

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЕТНОСІВ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В СКЛАДІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ТА АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Історія України і польської держави давно пов'язані між собою історичним шляхом, по якому в окремі періоди ці країни йшли разом, суть внутрішньої політики та положення українців в складі польської держави можна зрозуміти тільки при більш глибокому розгляді, а саме через призму історії.

У пізньому Середньовіччі під прямою владою Польщі перебувала Галичина, тоді як основна частина південно-руських земель входила до складу Великого князівства Литовського. У складі Польського королівства православні русини перебували в підлеглому, нерівноправному положенні, стикаючись в містах, таких як Львів, з цілим рядом обмежень і заборон. Вони не могли вільно селитися по всьому місту, для них була закрита можливість входити до складу міської ради та займати муніципальні посади. Існувала дискримінація в торгово-ремісничій сфері, де русинів не брали в ряд цехів або не давали ставати майстрами і займати «старші посади». Русини (Руси – протоукраїнська етнічна група) були, на відміну від інших меншин, таких як вірмени і євреї, позбавлені власних органів самоврядування і суду, підлягають юрисдикції органів, створених польсько-німецьким населенням без їх участі. Відмова русинам в правах мотивувався тим, що вони є «схизматиками». В таких умовах соціальне і релігійне протистояння приймало етнічний характер і приводило в російському середовищі до гострого відчуття антагонізму і боротьби двох народів – «корінного» російського і «дивного» польського [1].

Після укладення польсько-литовської Люблінської унії і утворення Речі Посполитої, в підпорядкування Корони перейшли великі землі Волині, Поділля і середнього Подніпров'я. Дискримінаційне законодавство по православного населення викликало поступове колонізацій та окатоличення значної частини південноросійської знаті. Король роздавав польським дворянам великі володіння на Україні, ті в свою чергу встановили жорстокий соціальний і релігійний гніт. У XVII столітті українські магнати були особливо потужні на Волині. Але після унії активізується процес приєднання вищих верств до польського дворянства і до польської культури [2].

У першій половині XVII століття Брацлавщина, Київщина, Лівобережна Україна перетворилися в комплекс величезних латифундій, яких не знали ні Польща, ні Литва, ні навіть вся Західна Європа. У них безконтрольно панували магнати і старости, які називали себе «короли-

ками», «віце-королями», питомими князями. На даній території майже не було владних державних структур [3].

Після Люблінської унії розширюються права і привілеї верхівки української шляхти. Фактично вона була зрівняна в правах з польською шляхтою. В середині XVI століття чисельність української шляхти була незначною. Так, на Правобережжі вона становила 2,3 відсотка населення. Духовенство становило окреме суспільний стан. Під польською владою православна Церква втратила своє привілейоване становище. Загальна тенденція в поступовому закріпачення українського селянства. Панщина з 13-14 днів в році виросла до 2 днів в тиждень. Статут 1588 року майже остаточно закріпачити селянство. Селянин, який прожив на землі власника 10 років, ставав кріпаком. Якщо Статут тисяча п'ятсот шістдесят шість визначав 10-річний термін розшуку селян-втікачів, то Статут 1588 року збільшив його до 20 років. Підкреслимо, що ще не можна говорити про загальний і повному закріпачення селян, оскільки не було встановлено права безстрокового розшуку. Пан повністю регламентував усі повинності своїх селян, розпоряджався не тільки їх майном, а й життям. Селяни підлягали суду власника землі. Соціальний, національний і релігійний гніт, обмеження в правах викликали різкий протест українського міщанства і заклали основу для довгої і наполегливої боротьби за повернення його прав [4].

Підхід до національностей в Австро-Угорській дуалістичній імперії визначався знаменитою XIX статтею австрійської конституції. Основний закон широко декларував загальні демократичні права людей: рівність перед законом, недоторканність приватної власності, свободу совісті, слова, друку, зборів, створення політичних і громадських об'єднань, право на освіту і вільний вибір професії, право на захист особистої свободи. Конституція визнала рівноправність усіх народів імперії та їх непорушне право зберігати і розвивати свою мову. мперії та їх непорушне право зберігати і розвивати свою мову. Однак стаття XIX в частині про рівноправність народів та їх мов не отримала детального роз'яснення в законодавстві і трактувалася по-різному – в залежності від політичної ситуації. Нації як такі не розглядалися як суб'єкти права, хоча передача права вирішення в індивідуальних питаннях місцевим автономним органам влади на практиці визнавала нації саме такими. Окрім цього, багато рішень, заснованих на XIX статті, ненавмисно викликали шкідливий ефект, оскільки відчувували нації одну від іншої та від ідеї єдиної держави. Результатом цього стала подальша етнізація австрійської політики, яку пізніше було перенесено в політичне життя держав-наступниць імперії Габсбургів [5].

Польські політичні еліти упродовж усього дуалістичного періоду були для Відня майже ідеальним партнером – вони завжди надавали перевагу компромісам і були готові на тимчасові поступки, тобто повністю відповідали Відню у стилі підходу до національних проблем. Однак внутрішньополітичні суперечності з українцями та загроза адміністративного поділу провінції за етнічним принципом суттєво обмежували радикалізм польських вимог на адресу Відня. Поляки були

змушені обирати між жорсткою опозицією дуалізму і послідовними вимогами федералізації імперії і пошуками компромісу в межах дуалістичної моделі. При тому, що федералістські настрої домінували серед галицьких поляків, вибір, не без внутрішньої боротьби, було зроблено на користь компромісу з Віднем [7].

Відносини між імперським центром – Віднем і периферійними територіями, зокрема – Галичиною, підтверджують тезу про те, що падіння імперії починається відразу після того, як імператор задля збереження цілісності держави наділяє усі чи деякі периферійні території більшим ступенем автономії від центру. Така стратегія невідворотно призводить до зростання регіональної ідентифікації підданих і зростання вимог протонаціоналістичних регіональних еліт, які спільними зусиллями послаблюють центр, делегітимізують імперську ідеологію і прискорюють розвал імперії. За таких умов «австрійські» Галичина і Буковина виплекали в собі певні традиції крайової демократії, організованого суспільно-політичного життя, політичну еліту, традиції багатопартійності, змагань і дискусій політичних ідеологем. Саме за такої етнополітичної ситуації населення західноукраїнського регіону еволюційно дозріло до самостійного державного життя [8].

З огляду на вищевикладене можна зробити висновки, про нерівноправне положення українців не лише по відношенню до польсько-литовського населення, а і до національних меншин таких як, вірменські та єврейські діаспори. Втрата ідентичності української еліти в процесі ополячення також дало змогу знищити фундамент для соборної держави, та не на одне століття після цих подій. В такій ситуації носіями української ідеї були звичайні селяни, з яких сформувалося українське низове козацтво, яке було реальним борцем за права та свободи українського народу. Загальний гніт української етнічної групи в складі Речі Посполитої та обмеження їх прав і свобод на тлі інших національностей, як наслідок збройне протистояння між селянами і козаками з одного боку, і держави Речі Посполитої зі шляхтою, з іншого боку. Враховуючи, що на імперському просторі Габсбургів другої половини XIX на практиці було застосовано чотири моделі міжетнічних взаємин – інтеграційну, сегрегаційну, асиміляційну і маргінальну, можна припустити, що три останні практикувалися лише тоді, коли в міжнаціональних відносинах спостерігалися серйозні деформації, і було це притаманне у нашому випадку лише Галичині. Найпродуктивнішою стала інтеграційна модель, притаманна Буковині. Однак сьогодні ці судження потребують змістовного обґрунтування в царині як політичної історії, так і етнополітології та імперіології Дунайської монархії.

Список використаних джерел:

1. Флоря Б. Н. Біля витоків польсько-українського конфлікту // слов'янознавства. 2004. № 4. 311 с.

2. Варварцев М. М. Україна в міжнародні відносини. Енциклопедичний словник-довідник. Випуск 4. К. : Ін-т історії України НАН України, 2013. 357 с.
3. Музыченко П. П., Долматова Н. И. История государства и права Украины в вопросах и ответах. «Одиссей», 1999. 288 с.
4. Дмитрук Є. П. Назва польської держави і особливості його політико-державного устрою 2008. 456 с.
5. Монолатій І. Н. Етнополітична ситуація в дуалістичній імперії, 2009. 276 с.
6. Цьольнер Е. М. Історія Австрії / пер. з нім. А. Онишко та ін. Львів : Літопис, 2001. 415 с.
7. Монолатій І. С. Міжетнічні компроміси та консенсуси в АвстроУгорщині: історична ретроспектива та етнополітичне значення // Буковинський журнал. 2007. 332 с.

Ключові слова: етнос, дискримінація, протонаціоналістичний, русини, інтеграційна модель.

Key words: ethnos, discrimination, protonationalist, rusyns, integration model.

ВОЙЦЕХІВСЬКА ДАРИНА ЮРІЙВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри історії держави та права*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ПРОЗЕЛЕТИЗМУ ПРЕДСТАВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Одним з ключових гарантій сучасного права на свободу совісті є можливість кожної особи у будь який час змінити свої релігійні погляди та переконання не зазнаючи при цьому переслідувань зі сторони держави, церкви або суспільства. У ст. 9 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року наголошено, що «Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; *це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання*» [1]. Це право безпосередньо пов'язано з правом вільно поширювати своє релігійне вчення.

Водночас, історичний досвід свідчить, що тісне поєднання державної та церковної еліти, обрання одного віровчення в якості офіційного, може супроводжуватися значними обмеженнями та переслідуваннями представників «конкуруючих» або «ворожих» конфесій. Насамперед це стосується представників національних меншин, чії культурні особливості як правило включають в себе такий важливий аспект національної ідентичності, як власна віра та церков. Ці обмеження, як правило, мають законодавче оформлення і становлять важливу складову у юридичному механізмі асиміляції самобутніх етносів. Приклади подібного законодавства ми знаходимо у вітчизняній історії ХІХ –